

Чаплинська Ю. А.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої збирається інформація про злочинну діяльність певних осіб. У той же час допит – одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій. Підозрювані не зацікавлені у повному й всебічному розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, що не може не впливати на правдивість їх показань. Тому для успішного проведення допиту і отримання позитивних результатів слідчі повинні володіти знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми допиту, що розроблені у криміналістиці.

Проведення допиту займає понад 85 % робочого часу слідчих, який взагалі витрачається на проведення слідчих (розшукових) дій. Зважаючи на це, професіоналізм й майстерність слідчого під час проведення допитів підозрюваних значною мірою зумовлює якість та результативність як самої слідчої (розшукової) дії, так і проведення досудового розслідування в цілому.

Прийняття у 1996 році Конституції України істотно вплинуло на організацію і тактику допиту як на досудовому слідстві, так і в суді. Зокрема, у статті 63 Конституції України зазначається, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Сучасна практика розслідування кримінальних правопорушень свідчить, що злочинці відмовляються давати показання, посиляючись на вказану норму Конституції, а також на ст. 69¹ КПК України.

Тактика допиту являє собою найбільш доцільні форми і способи взаємодії слідчого з допитуваним, які здійснюються для з'ясування істотних для кримінального провадження обставин, шляхом оперування доказовою та оперативною інформацією. Зміст тактики допиту підозрюваного включає у себе: визначення шляхів встановлення психологічного контакту; розробку раціонального комплексу тактичних прийомів та засобів їх реалізації; передбачення можливого ефекту їх впливу; визначення моменту й послідовності застосування кожного тактичного прийому, виходячи зі специфіки конкретної слідчої ситуації.

Під тактикою допиту слід розуміти сукупність заснованих на процесуальних нормах криміналістичних рекомендацій, які визначають найбільш до-

цільні прийоми та способи встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання йому допомоги у відтворенні події, методи і прийоми правомірнього психологічного впливу для одержання правдивих показань, що мають значення для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Застосування методів і тактичних прийомів психологічного впливу на підозрюваних під час проведення допитів носить вибірковий характер, що передбачає вибір й використання тих із них, які сприяють одержанню об'єктивних, правдивих та повних показань. За своїм характером тактичні прийоми є штучно сконструйованими, оскільки не завжди є можливість повно і всебічно продумати та передбачити поведінку злочинців.

Тактичні прийоми повинні бути гнучкими, а у складних ситуаціях (обмежений обсяг інформації, активна протидія досудовому розслідуванню) доцільно застосовувати не один, а кілька їх можливих варіантів, враховуючи слідчу ситуацію, що склалася під час допиту. Така ситуація визначається позицією, яку займають підозрювані, їх захисники, особливостями особи злочинця, характером й обсягом наявних доказів та іншої інформації.

Також необхідно зазначити, що тактичні прийоми не повинні бути ізолюваними один від одного. Майстерність й професіоналізм слідчого полягає у тому, щоб, використовуючи усі прийоми і засоби, правильно спланувати їх, готуючись до допитів, вміти варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних і переходячи до інших, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася. Отже, досягнення мети допиту можливе через застосування різноманітних тактичних прийомів, що сприяють одержанню повних та об'єктивних показань.

Усі тактичні прийоми, що застосовуються слідчими під час допитів підозрюваних, повинні відповідати вимогам кримінально-процесуального законодавства, моралі та професійній етиці. Прийоми, які ґрунтуються на фізичному або психічному насиллі, шантажу, обмані, використанні релігійних почуттів та помсти є недопустимими.

Нажаль у сьогоденній правоохоронній практиці нерідко мають місце застосування співробітниками слідчих підрозділів протизаконних методів проведення досудового розслідування. Зокрема, В. Ю. Шепітько за спеціально розробленою анкетною, провів опитування слідчих прокуратури та МВС з цього приводу. Отримані дані, на думку Є. Д. Лук'янчикова, не можуть не викликати стурбованості. Більше половини опитуваних (54 %) визнали, що застосовують у своїй діяльності методи незаконного впливу. З них 3,7 % – використовують під час допитів фізичне насилля, 14,7 % – погрози, 29,8 % – обман, 92,6 % – введення в оману відносно наявності доказової інформації, 22,2 % – культурну відсталість та релігійні забобони, 5,5 % – аморальні спонування [1, с. 54; 2, с. 222].

Застосування працівниками правоохоронних органів таких прийомів тягне за собою притягнення до кримінальної відповідальності.

Використання співробітниками слідчих і оперативних підрозділів незаконних методів під час провадження досудового розслідування свідчить про

те, що більшість з них не володіють тактичними прийомами проведення допитів (27 % опитаних слідчих поліції). Деякі з тактичних прийомів допиту суттєво застаріли і потребують суттєвого оновлення, а також розробки нових із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики (48 %). Вказане змушує слідчих застосовувати відносно підозрюваних протизаконні методи з метою отримання показань, що мають значення для кримінального провадження.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що динамічні зміни у характері злочинності і умовах боротьби з нею наочно демонструють недостатність старих засобів і методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинності і необхідність їх істотного оновлення, вдосконалення та розвитку. Усе це потребує нових, нерідко нетрадиційних підходів до організації і здійснення боротьби зі злочинністю [3, с. 48]. Зростання рівня злочинності в Україні може бути стабілізовано поєднанням законодавчих, організаційних заходів та наукових розробок. Одним з основних завдань, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямі – актуалізація наукового і методичного забезпечення протидії злочинності, підвищення її результативності шляхом впровадження у діяльність правоохоронних органів найновіших наукових досліджень, розробок та передового досвіду, що дозволить у повній мірі забезпечити права людини під час проведення досудового розслідування.

Використані джерела:

1. Шепитько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В. Ю. Шепитько. – Х.: Оригинал, 1995.
2. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія / Є. Д. Лук'янчиков. – К.: НАВСУ, 2005. – 360 с.
3. Карпов Н. С., Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність / Наукове видання під ред. В.П. Бахіна. – К., 2001.

*Гришко Л.М.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
конституційного і муніципального
права юридичного факультету
Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Особиста недоторканність є одним із фундаментальних і невідчужуваних особистих прав людини. Нормативна, процесуальна та інституційна основа забезпечення даного права має відповідати викликам сучасності. Як відзначав Ю.М. Тодика, держава повинна визнавати права людини на життя,